

ROMANAS „ALTORIŲ ŠEŠĖLY“

AUTOBIOGRAFIŠKUMAS

Autorius - buvęs kunigas - rašo apie kunigą. Atrodytų, jog Putinas parašė apie save. Tačiau rašytojas autobiografiškumą griežtai neigė. Jis sakė, kad romane nėra pasakojama apie save: įvykių požiūriu tarp autoriaus ir veikėjo nieko nėra bendra (nebūta tokių įvykių, apie kuriuos pasakojama romane, nebūta gyvenimo kely nei Kalnynų parapijos, nei Liucės, nei Rainakienės).

Romanas kiek autobiografiškas kitu požiūriu - jame pasakojama apie veikėjo Liudo Vasario sielos patirtį. Romano pradžioje jis vaizduojamas jaunas ir naivus, o gyvenimo patirties turi pasakotojas, esantis labai arti pagrindinio veikėjo - žino jo brandos raidą. Jis labai atidžiai stebi veikėją ir svarsto, kur romano esamajame laike šis klysta ir nepakankamai suvokia savo situaciją ir ką suvoks daug vėliau. Pasakotojas, tarsi užbėgdamas už akių, vis primena, kad jaunučio seminaristo idealai, įsipareigojimai ir sampratos vėliau smarkiai kito, nyko, kad turėjo praeiti daug dienų, kol Liudas Vasaris kai ką suprato. Tad galime sakyti, kad istorija pasakojama iš savo likimą apmąsčiusio pasakotojo pozicijų. Būtent šitoks pasakojimo būdas ir suteikia romanui autobiografiškumo, nors, kaip minėta, romanas nėra autobiografinis.

KOMPOZICIJA IR IŠORINIS SIUŽETAS

Romaną sudaro trys dalys. I dalyje „Bandymų dienos“ pasakojama apie klieriko Liudo Vasario šešerius metus Seinų kunigų seminarijoje, apie kūrybinius bandymus, lytinį brendimą, užsimezgusią ir neatpažintą meilę, gyvojo tikėjimo ir kasdienės rutinos svarstymus. II dalis - vienerių metų kunigavimo istorija, kunigų visuomeninė veikla ir pastoracinis darbas, Liudo Vasario erotiniai potyriai ir pasaulietinės literatūros atradimas. III dalis skirta kunigo supasaulėjimui. Matome gerą dešimtmetį Vakarų Europoje praleidusį ir grįžusį į Nepriklausomos Lietuvos sostinę Kauną neapraktikuojantį kunigą.

Romanas turi išorinį ir vidinį siužetą. Išorinis labai paprastas: romane nuosekliai pasakojamas pagrindinio veikėjo Liudo Vasario gyvenimo kelias iki brandaus amžiaus. Aplinka vaizduojama tik tiek, kiek ji susijusi su pagrindinio veikėjo istorija. Atsijusių nuo Liudo Vasario istorijos epizodų romane nėra.

Išorinis siužetas romane nėra svarbiausias. Daug svarbesnė Liudo Vasario vidinių patyrimų ir jų apmąstymų istorija.

Pažvelkime, kiek Putinas atitinka savo laiką kurdamas personažų charakterius. XIX a. Europoje rašomi romanai apie žmogų tarp žmonių, t.y. visuomenėje: apie jo karjerą arba nesėkmes, vietą luomų hierarchijoje (Stendalis, O. Balzakas). Jau anksčiau esate nagrinėję F. Dostojevskio romaną „Nusikaltimas ir bausmė“. XX a. dar labiau susidomima individu. Individas pasirodo esąs ne mažiau sudėtingas nei pasaulis, kosmosas, visuomenė. Po Z. Freudo, Jungo psichoanalitinių tyrinėjimų domimasi sielos gyvenimo istorija.

Psichologizmas XX a. literatūroje kyla kaip pasipriešinimas natūralizmui, kurio šalininkai aiškino žmogaus gyvenimą kaip biologiškai nulemtą. Nesitenkinant tokia žmogaus samprata imta gilintis į žmogaus vidų, psichiką, jausmus.

Prozoje išryškėja dvi linkmės: vieni autoriai rašo apie asmenybės saviuklą, tapimą ja, vietos visuomenėje ieškojimą; kiti, t. y. kraštutiniai modernistai, į individą žiūri pesimistiškai - bando vaizduoti silpną, žlungančią asmenybę. Tipiška modernaus pasaulio asmenybė pažįsta idealo šviesą, bet suvokia ir savo silpnumą. Vakarų Europoje tokio modernaus romano herojus - skeptikas, neturintis ryškių savybių, ne gebantis užmegzti žmogiškų ryšių, jaučiasi kitiems esąs svetimas, kad ir kaip stengiasi bendrauti.

Aktualia tema tampa vyro ir moters ryšys (atidžiai tyrinėjamas lytiškumas, erotika, seksualumas). XX a. pradžios romano herojus - dažniausiai menininkas, silpnas, pažeidžiamas, dirglus, neryžtingas, kankinamas kūrybos problemų.

Vis daugiau randasi romanų, kur istoriją pasakoja ne objektyvus pasakotojas, o pats veikėjas. Tokio

tipo romanuose pasakojama pirmuoju arba trečiuoju asmeniu, bandomas pateikti minčių srautas (vartojama menamoji kalba). Pasakotojas ir veikia, ir save stebi bei bando aprašyti. Savistaba (savęs stebėjimas) - vienas būdingiausių XX a. prozos bruožų. Tokio tipo kūriniams daug įtakos turėjo Oskaro Vaildo (Oscar Wilde) „Doriano Grėjaus portretas“, Knuto Hamsuno „Badas“, „Panas“, Rilkės „Maltės Laudriso Brigės užrašai“ bei kitų autorių veikalai. Lietuvių modernistinės prozos pradininku laikomas J. Biliūnas.

PSICHOLOGINIS ROMANAS

Iki Putino lietuvių romane buvo vaizduojamas visuomeniškas, tautai įsipareigoję žmogus. Ignas Šeinius, Šatrijos Ragana apysakose atvėrė tokio visuomeniškai įsipareigojusio žmogaus išgyvenimų pasaulį. Putinas visą dėmesį sutelkia į žmogaus individualybę.

Pagrindiniam romano veikėjui skirta daugiausia vietos. Kiti pavaizduoti siauriau, labiau iš išorės nei iš vidaus (išskyrus Liucę). Jie reikalingi pasakotojui tiek, kiek padeda atskleisti Liudo Vasario jausmus. Svarbiausia šiame romane - asmenybė, bandanti rasti individualius savo būties dėsnius, ieškanti savęs.

Veikėjo patyrimus ir išgyvenimus pasakotojas pateikia ne visuomeninės analizės, o psichologine plotme - atidžiai stebi veikėjo jausmus ir mintis. Liudo Vasario išgyvenimų, patyrimų, poelgių apmąstymui skiriama daugiausia vietos. Taip atskleidžiama daug svarbių žmogaus saviuoklų dalykų.

Į savianalizę linkęs ir pats veikėjas. Jis pats atidžiai save stebi, nuolat svarsto, apmąsto savo poelgius. Rūščiausias teisėjas yra jo paties viduje.

ROMANO DALYS

Trijose romano dalyse atskleidžiami trys Liudo Vasario gyvenimo etapai.

Pirmoje dalyje „**Bandymų dienos**“ vaizduojami Liudo Vasario gyvenimo seminarijoje metai. Uždara, nuolat skendinti prieblandoje veiksmo erdvė (seminarijos celės, koplyčia, bažnyčios skliautai) yra fonas Vasario išgyvenimams ir apmąstymams. Jis ne kartą perkrato stojimo į seminariją motyvus. Daug lėmė tėvų norai, tačiau ir kiti „sumetimai lenkė jį į seminarijos pusę“: bodėjimasis gyvenimo aplinka, ketinimas pasiaukoti dideliui darbui, Maironio pavyzdys. Vasaris naiviai tikėjosi, kad studijos seminarijoje jam pažadins stipresnę religinę jausmą, gilesnę dvasios prasiskleidimą bendraujant su dievybe, tačiau su nepasitenkinimu konstatuoja, kad išpažintys nepadeda tobulėti, o teologijos mokslai tekalba apie pasaulio nuodėmingumą. Pirmą kartą Vasaris pajunta, kad jo vidinis gyvenimas nesutampa su išoriniu. Kitų išstojimas, artimo draugo Varnėno, kuriuo Vasaris pasitikėjo ir gerbė, išmetimas iš seminarijos tik dar labiau nugramzdina jį į apatiją ir resignaciją, sukelia jo mintyse chaosą. Katedros Nepažįstamoji, kurią klierikas Vasaris pamato bažnyčioje, sužadina jam „mistišką idealo ilgesį“, o pažintis su Liuce sukelia drovumo bangą ir kartu provokuoja vyriškas ambicijas, norą patikti moterims. Idealo ilgesys ir numanymas, kad jo niekada nepasieks, įkvepia pirmąjį eilėrašį. Kūryba Vasariui sukelia ir didelį džiaugsmą, ir liūdesį, kad kunigo sutana atitveria jį nuo pasaulio. Tačiau Vasaris išgyvena ne tik dėl egzistencinių dalykų - bundančios meilės, kūrybos, atšalusių santykių su tėvais (tėvai kreipiasi į sūnų „jūs, kunigėli“). Jautri psichika skaudžiai reaguoja į menkiausią įsivaizduojamo pasaulio ir tikrovės neatitikimą. Kai be jokios priežasties seminarijos inspektorius jį, jau antrakursį klieriką, vėl perkelia gyventi į bendrą pirmakursių kambarį, vadinamą „labirintu“, Vasaris pasijunta, tarsi skęstų į „nevilties bedugnę“. vadinti ne tik psichologiniu, bet ir intelektualiu romanu.

Pirmoji romano dalis, kurioje užsimezga kunigo ir poeto konfliktas, baigiasi kunigystės laimėjimu. Atsisveikinimas su savo jaunystės ir prigimties vilionėmis virsta sunkia Vasario dvasine kova.

I DALIES APIBENDRINIMAS. Pirmojoje romano dalyje „Bandymų dienos“ Liudas Vasaris ieško gyvenimo idealo, emociškai išgyvena vidinius prieštaravimus, dar nesuvokdamas jų sąmoningai

kaip savo vidaus dramos.

Vasaris nuoširdžiai bando patirti religinį jausmą, bet turi pripažinti sau, kad meditacijos nesuteikia jokių gilesnių išgyvenimų, kad jis stokoja kunigo pašaukimo. O eiliniu kunigu tapti Vasaris nenori. Panelė Liucija vilioja klieriką nepatirtu jausmu, jis trokšta išgyventi bundančią meilę, džiaugtis gyvenimu, atsiverti jam ir tuo pačiu metu bando savyje šį jausmą slopinti, kunigystėje ieškodamas išsigelbėjimo ir savojo pašaukimo.

Liudas Vasaris - drovus, neryžtingas, kontempliatyvios prigimties, auklėtas tradicinėje lietuvių valstiečių šeimoje. Polinkis nusileisti, savyje užgniaužti nuoskaudas lemia ir maišto stoką, komplikuoja psichologinį charakterio vystymąsi, tarsi stabdo vyksmą.

Seminarijoje jis vis labiau užsisklendžia savyje, nuolatinį nepritapimą, ginčą su tikrove kompensuodamas ypatinga vidine sutelktimi, susikurdamas savo dvasinį pasaulį.

Ryškėja kūrybinė Liudo Vasario prigimtis. Poeto pašaukimas - tai reikšminga vidinė, subjektyvi priežastis, nulemsianti tolimesnius romano įvykius.

Antroje romano dalyje „Gyvenimas eina“ Vasaris jau paskirtas į Kalnynų parapiją. Tapęs vikaru, jis sąžiningai klauso išpažinčių, tvarko bažnyčią, dalyvauja religinėse apeigose. Nuo savo entuziazmo greit atšala pamatęs, kad jo uolumas tampa pajuokos objektu. Vasaris bjaurisi kunigu Platūnu, tik tvartais susirūpinusiu ūkininku, jam atgrasi ir kito kunigo Stripaičio politinė veikla. Vasaris jaučia, kad nesuartės su paprastais žmonėmis, nepajėgs jų vesti į aukštesnį gyvenimą. Nuo sunkių, varginančių pareigų jis bėga į gamtą, kuri žadina meniškuosius poreikius. Susipažinus su baroniene Rainakiene, Vasariui atsiveria kitoks dvasinis gyvenimas. Dvaras „jį traukė kaip kokia užburta pasakos pilis, kurioje piktas raganius slepia ir auksą, ir sidabrą, ir deimantus, ir perlus ir kalina gražuolę karalaite“. Vasaris godžiai skaito iš dvaro parsineštas knygas, pokalbiai su drąsia ir išsilavinusia baroniene pažadina jam savos vertės pajutimą, paskatina atviriau svarstyti kunigo ir poeto santykį. Nuolat išgyvendamas tai entuziazmą ir kūrybinį įkvėpimą, tai vėl grauždamas save, kad netinkamai elgiasi, vikaras Vasaris ieško atramos bendraudamas su pavyzdingais kunigais Ramučiu ir Šlavantų tėveliu, tačiau jam svetimas jų asketiškas gyvenimo būdas.

Prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, kelionė į užsienį tęsti mokslų nutraukia Vasario ryšius su Kalnynų parapijos aplinka. Simbolinis griūvančio bažnyčios bokšto vaizdas pranašauja Vasario išsivadavimą iš kunigų luomo varžtų.

Atvykęs į Kalnynus, Vasaris susimąsto, kodėl jis negali kurti ir prieina išvadą, kad nori kurti apie meilę gamtai ir moteriai, bet neturi tokių išgyvenimų patirties. O apie Dievą kurti jis nenori.

Susipažinęs su Rainakiene, ima kurti simbolistinę poeziją, nes nenori viešai deklaruoti savo jausmų.

II DALIES APIBENDRINIMAS. Antroje dalyje „Eina gyvenimas“ Liudas Vasaris tampa vikaru Kalnynų parapijoje. Ryškėja Lietuvos gyvenimas prieš Pirmąjį pasaulinį karą.

Bažnytinė Kalnynų rutina jį varžo ir slegia. Vikaraudamas jis pajunta, kad visos jo pasiaukojimo, savęs varžymo pastangos neturi prasmės, nereikalingos, blėsta anksčiau puoselėtas kunigiškas idealizmas.

Liudas Vasaris dar bando laikytis, ieško atramos aplankydamas Šlavantų tėvelį - „idealų kunigą“, bet tai negelbėja, abejonės dėl kunigo pašaukimo stiprėja ir giliau įsišaknija.

Jis atsiriboja nuo parapinės aplinkos rašydamas, užsisklęsdamas savyje. Taip tikisi turėti vidinę nepriklausomybę, niekieno neliečiamą sritį, kurioje jaustųsi laisvas, jaustųsi poetas esąs. Surasta kompromisinė išeitis atskirti du pašaukimus: „Kaip kunigas, aš ne poetas, o kaip poetas, aš ne kunigas“ - pasirodo esanti tik iliuzija, tik jo sąmonės padarinys ir tik pastarojoje galys egzistuoti.

Liudas jautė, kad bėgimas nuo pasaulio yra beprasmis, kad dėl kūrybos jis turės atsiverti įvairialypei patirčiai, nes gyvenimo pažinimas ir yra kūrybos versmė.

Liudo Vasario kūrybinį pradžią dar labiau sustiprina pažintis su dvaro ponios baroniene Rainakiene. Ji skatina Liudą rašyti, atskleidžia jam pasaulio įvairumą ir daugialypiškumą. Išryškėja didysis paradoksas: Vasaris, eidamas tarnauti Dievui, slopina savyje jo dovaną - talentą.

Liudo Vasario pažintis su baroniene Rainakiene stiprina tolimesnę vidinio konflikto raidą. Intymus ir artimas ryšys su turtinga, aristokratiška, dosnia ir laisva moterimi sužadina ne tik erotinį potraukį, bet ir žmogišką išdidumą, pasiryžimą priešintis rutinai. Stiprėja individualizmo jausmas, modernėja pasaulėjauta. Didelis nusivylimas sąlygoja būtinybę atsinaujinti. Kunigo ir poeto konfliktas sprendžiamas poeto naudai.

Antros ir trečios dalies įvykius skiria dešimt metų. Per tą laiką baigėsi Pirmasis pasaulinis karas, atkurta Lietuvos valstybė. Vasaris baigė mokslus dvasinėje akademijoje, keletą metų studijavo ir gyveno Vakarų Europoje.

Trečios dalies „**Išsivadavimas**“ pradžioje matome Liudą Vasarį jau grįžusį į Lietuvą, išsimokslinusių, įgijusių filosofijos daktaro laipsnį ir kartu subrendusį kaip menininką. Vasaris vengia religinių apeigų visai išsisukinėdamas ir meluodamas, bet galų gale sutinka laikyti mišias nebuvęs išpažinties trejus metus. Atsinaujina jo santykiai su Liuce. Sužinojęs, kad Liucija yra kunigo Kimšos, artimo Vasariui žmogaus, duktė, ir skaudžiai išgyvenęs jos savižudybę, Vasaris mato, kad kunigystė gali pražudyti žmogų, ir jaučia, kad jam taip pat gresia dvasinė katastrofa. Su kunigais susietas savo darbu (Vasaris dirba gimnazijos direktoriumi), pasaulėžiūra ir materialine padėtimi, jis nesiryžta iš karto nutraukti ryšių. Be to, bijo įskaudinti tėvus ir prarasti geriausią, kaip pats mano, su kunigyste įgytą savo asmenybės dalį - gebėjimą dėl idealo išsižadėti gyvenimo pagundų, moralinį tvirtumą. Jo grožinių kūrinių pasisekimas skatina Vasarį ryžtis pragyventi vien iš literatūros darbo. Nauja Vasario draugė Auksė Gražulytė, turtingo Amerikos lietuvių dukra, ragina kovoti su savo dvilypumu, Vasario išgyvenamus sielos disonansus vadina dvasios menkyste. Auksės poveikslas siek tiek teziškas, ne toks gyvas kaip Liucės ar baronienės. Akivaizdūs ir jos tikslai: būdama veikli, ambicinga moteris, ji siekia žūtbūt suvaidinti Vasario gyvenime lemtingą vaidmenį, tapti jo mūza kelyje į išsilaisvinimą. Pagrindinis Auksės klausimas - „kas bus toliau?“ - kreipia Vasario mintis į galimybę kurti šeimą. Tačiau Liudui labiau rūpi jo talento ir kūrybos likimas, dėl jų jis pasirengęs mesti kunigystę - ne dėl šeimos. Ir prieblandoje skendintys seminarijos skliautai, ir darbas Kalnynuose, ir šeimos gyvenimas jam atrodo per ankštas, jis vis viena jausis atitvertas nuo tikrojo savo pašaukimo - kurti. Kaip ir visame romane, paskutinėje dalyje Vasariui yra svarbiausias dvasinis gyvenimas. Romano pabaigoje jis aiškiai suvokia save kaip poetą ir supranta savo egzistencijos prasmę: „Be vidaus kovų ir kentėjimų nėra kūrybos. Tik nuolatos degdamas ir atsinaujindamas meno žmogus gali kūrybiškai save pareikšti.“ Romanas baigiamas Vasario pareiškimu NN vyskupystės kurijai.

III DALIES APIBENDRINIMAS

Antrosios ir trečiosios dalies įvykius skiria dešimties metų laikotarpis. Pakitusi istorinė situacija: praėjęs Pirmasis pasaulinis karas, susikūrusi Lietuvos valstybė. Liudas Vasaris grįžta į Kauną, į laikinąją Lietuvos sostinę, po studijų Peterburgo dvasinėje akademijoje, Vakarų Europos universitetuose. Grįžęs į Lietuvą, Liudas Vasaris aiškiai suvokia būtinybę pasirinkti, nes kompromisas žudo talentą, žlugdo žmogų. Nors ir apsisprendęs mesti kunigystę, vengdamas kunigiškų priedermių, jis delsia, ima abejoti, nesiryžta.

Užsimezgusi pažintis su Aukse, susitikimas su Liucija Glaudžiuviene, jaunystės mylimąja, sudrumsčia Liudo Vasario jausmus, trikdo dvasinę ramybę, didina įtampą.

Liucės savižudybė - iššūkis aplinkai, reikšmingas siužeto posūkis - skubina Liudo Vasario vidinio konflikto atomazgą, lemia jo apsisprendimą ir ryžtą.

Liuciją Liudas atranda naujai - kaip dramatiško likimo žmogų, kaip visą gyvenimą jį mylėjusią moterį, kaip „pirmąją pažadinusią širdį jausmams ir iškėlusią gyvenimo klausimą“.

Galų gale jis rašo pareiškimą NN vyskupystės kurijai, pradėdamas naują gyvenimo ir kūrybos etapą, galbūt aiškiai suvokdamas, kad iš kaltės jausmo jis niekada neišsivaduos, kad visiškai

asmenybės laisvė nepasiekama ir kad jis renkasi tik naują nelaisvės formą. Bet žmogui duota galimybė laisvai pasirinkti, ir Liudas Vasaris ta galimybe pasinaudoja, sąmoningai suvokęs savo paskirtį, pašaukimą, įprasmina individualią būtį.

ROMANO APIBENDRINIMAS

Dėl didžiulio dėmesio žmogaus vidiniam gyvenimui, savistabai ir savianalizei „Altorių šešėly“ laikomas psichologiniu, o dėl raiškos (stiliaus) -intelektualių romanu. „Altorių šešėly“ ketvirtą dešimtmečio pradžioje iš tiesų buvo naujas žingsnis lietuvių literatūroje. Modernia anuo metu pasakojimo technika, aktualia problematika Putino romanas praaugo Antano Vienuolio, Juozo Grušo, Petro Cvirkos stambiosios prozos kūrinius.